

Települések a nulla hulladék felé vezető úton

Az elmúlt évek során egyre több település készíti el világszerte az ún. nulla hulladék tervét, csatlakozik nulla hulladék kartákhöz, egyezményekhez. Az alapvető különbség a klasszikus helyi hulladékgazdálkodási tervek és az előbbi között a szemléletben van. A nulla hulladékot célba vevők vitatják a jelenlegi fogyasztási struktúrák fenntarthatóságát, társadalmi igazságosságát, értelmét, és támadják a kizárólag gazdasági és technológiai megközelítést, a vég nélküli növekedést, a munka, az emberi értékek háttérbe szorítását. A nulla hulladék tervekben – a technológiai, statisztikai megközelítés jelentőségét nem lebecsülve –, előtérbe kerül egy megelőző hozzáállás: a gondolkodás, tervezés kilép a megszokott, szűk hulladékgazdálkodási keretből, és jóval hangsúlyosabb foglalkozik a fenntartható fogyasztás és termelés – az anyagtakarékosság –, a közösségfejlesztés, az aktív állampolgári részvétel, az öntevékeny, környezettudatos egyéni hozzáállás témáival. Ezek eredményeként hatékonyabb társadalmi folyamatok szerveződnek, ami az anyagmérleg hulladékképződési oldalán is csökkenést eredményez. Más szóval az ok-okozati viszonyban nem az okozattal – a hulladékkal –, hanem az okkal foglalkozik. Az Európai Unió hulladék keretirányelve, és a hatályos hazai hulladékos szabályozás is kimondja, hogy a hulladékos prioritások között az első helyen a megelőzés áll. A nulla hulladék tervek éppen erről szólnak.

Mitől lesz egy település „nulla hulladékos”?

A fenntartható települési hulladékgazdálkodás átfogó megközelítése érdekében *tervezésre, stratégia alkotásra van szükség*. A települések jelenlegi gyakorlata szerint a helyi hulladékgazdálkodási tervek legfeljebb az alapelvek szintjén foglalkoznak a megelőzéssel, nem foglalkoznak tehát – a fentiek alapján – az okkal. Ugyanakkor a hulladékcsökkentés helyi, közösségi, egyéni szinteken valósítható meg leghatékonyabban. Ennek érdekében olyan hulladékos jogszabályi környezetre van szükség, amely előtérbe helyezi a települési szintű akciótervezést és végrehajtást, hiszen a helyi viszonyok figyelembevétele elengedhetetlen a hatékony programokhoz.

2013 decemberére kell elkészülnie az Unió által előírt Nemzeti Megelőzési Programnak, amely az Országos Hulladékgazdálkodási Terv részét fogja képezni. Reményeink szerint ez is jobban ráirányítja majd a figyelmet arra, hogy a hulladékprobléma megoldásához nem elég akkor erőfeszítéseket tenni, amikor már megtermeltük a hulladékot. Mindenképpen szükség van egy strukturáltabb gondolkodásra a betervezett hulladékos törvénytervezet IV. mellékletében felsoroltakhoz képest.

A jövőben az önkormányzatok kezéből kikerül a tervezés, ezt központi szerv fogja végezni, ami egyfelől pozitívum, hiszen értő kezekbe kerül a terv, ugyanakkor a kirendeltségeknek jóval kevesebb rálátása van a települési viszonyokra, a sajátos környezeti-szociális-gazdasági problémákra, és nyilván nem fognak szemléletformálással, a tudatos fogyasztás és termelés népszerűsítésével, az aktív közösségek építésével, tehát a megelőzéssel érdemben foglalkozni.

Problémát jelent – a településekről érkező visszajelzések alapján – az önkormányzati társulások okozta döntési jogkör átruházása is. A hulladékgazdálkodási társulások keretében megerősödő centralizáció (regionális hulladékközpontok létesítése) a lakosságszámon alapuló szavazati arányok miatt elsősorban a kis lélekszámú, többnyire elmaradottabb, vagyis hátrányos helyzetű települések érdekérvényesítő képességét gyengíti tovább.

A *környezettudatos szemléletformálás* elengedhetetlen része a nulla hulladék tervnek; és ezt óriási hiba csak a gyerekekre koncentrálni. Nem kérdés, hogy az ő képzésük elemi szükséglet, de ezen a téren egyre jobb a helyzet. Ugyanakkor a felnőttek szemléletformálásával sokkal rosszabbul állunk, pedig ők a ma döntéshozói, ők határoznak a gyerekek jövőjéről. A lakossági tudatformálás mellett a hatóságoknak is szüksége van képzésre legalább is az Unió számára a német BiPRO tanácsadó által végzett európai felmérés szerint (Best Practice Examples on Inspections and Enforcement).

A *megelőzés* további eszközei is sokszor segítenek abban, hogy a szociális feszültségek enyhüljenek: a használt tárgyak, a felesleges élelmiszerek adományozásával, a csereberékkel, a közös használati rendszerekkel egyszerre érhető el hulladékcsökkentés, és a szociálisan rászoruló helyzet is könnyíthető.

A nulla hulladék településeken az *újrahasználat* ösztönzése is lényeges. A hátrányos helyzetű csoportok ismételt munkába állítására is alkalmasak az újrahasználati központok, javítóműhelyek. Ez utóbbiak a szakképzésben, annak felvirágoztatásában is jelentős szerepet kaphatnak.

Elengedhetetlen a *differenciált szemétdíj* kötelező bevezetése, amely lehetővé teszi a társadalmi szempontból igazságosabb teherviselést, követné az arányosság elvét, egyúttal ösztönzőleg hatna a pazarlás, a hulladék csökkentésére. A vonatkozó kormányrendelet a kéttényezős díjfizetési rendszert már most is lehetővé teszi. A begyűjtött közszolgáltatói tapasztalatok alapján a modell üzleti szempontból is kivitelezhető, a lakosok kedvelik a rendszert, ebből következően szinte minden szolgáltató újabb települések bevonását tervezte. A legelterjedtebb megoldás az ürítési gyakoriság szerinti differenciálás, de arra is szükség van, hogy legalább kétszer ekkora választék legyen az edény méretekben, és a kisméretű edények fajlagos díja ne legyen magasabb. A végső cél egy olyan rendszer elérése, ahol a szemétdíj mértéke ténylegesen a termelő hulladékot követi.

A *helyi termelői piac, a helyi kereskedelem* a helyi közösségek szociális megerősítését és fokozottabb gazdasági védettségét szolgálja, egyúttal nagyon komoly hatással van a környezetvédelemre, hulladéktermelésre az ipari dimenziókban alkalmazott csomagolási, raktározási és logisztikai rendszerek kiiktatásával. Az újrahasználat egy speciális formájának, a *zárt rendszerű betétdíjas csomagolásoknak* is a helyi szintű forgalom esetén lenne igazán értelme. Ezek sajátossága, hogy a termelők és fogyasztók meghatározott körében, viszonylag szűk földrajzi vonzáskörben használnak többutas csomagolásokat, így az egyébként hulladékká váló csomagolás termékbe épített költségével sem kell minden alkalommal terhelni a vásárlókat.

Előbb-utóbb a nulla hulladékös településeken az az *adórendszerben* is meg kell jelennie az ösztönzőknek. Javasolt megvizsgálni, hogy az iparüzési, illetve más helyi adó hogyan sávosítható a környezeti terhelés függvényében. Nyilván jelentős energiákat igényel a kapcsolódó értékelési rendszer kidolgozása, amelynek országos szintűnek kellene lennie. Szükség van elkülönített *helyi környezetvédelmi alapok* létrehozására, ami megalapozza a lakossági szemléletformálást, és a tanácsadói oldalról segíteni tudja a környezettudatos, „tisztá” termelési formák terjedését. E nélkül a települési hulladékgazdálkodási tervek hangzatos szavak maradnak, kizárólag a jó üzletet jelentő szelektív gyűjtés népszerűsítésére lehet számítani.

A *zöld közbeszerzés* sokszor hangoztatott fontossága mellett ezen a téren végre konkrét előrelépésekre lenne szükség. Szerencsés, hogy legalább az uniós pályázatoknál szerepelnek fenntarthatósági vállalások, így – ha másért nem, ezért – a nyertes önkormányzatok némelyike áttér zöld gyakorlatokra (pl. újrahasznosított irodai papír használatára).

Alapvető elvárás a környezettudatos városokkal, falvakkal szemben, hogy bevezetésre kerüljön a *szelektív gyűjtés* elsősorban házhoz menő formája, létesüljenek *hulladékudvarok* elérhető távolságra (elejét véve az illegális lerakásoknak), továbbá ösztönözzék a szerves hulladékok *helyi komposztálással* történő kezelését. A komposztálás közterületi és közösségi formáját is szükséges minél inkább elterjeszteni ahhoz, hogy az ország meg tudjon felelni annak az Unió által előírt követelménynek, amely a szerves hulladékok lerakótól való eltérítéséről szól. A szelektív gyűjtésre visszatérve, a felállított állami rendszerrel szemben három alapvető követelmény fogalmazódik meg bennünk civilként: az átláthatóság növelésére van szükség a működésben, a termékdíjból származó bevételeknek és elköltésüknek a fokozottabb, nyilvános követhetőségére, ehhez a társadalomnak ugyanis joga van, illetve annak átgondolására – amit a 2012-es év eddig igazolni is látszik -, hogy a közbeszerzések bürokratizáló, drágító hatása bénítólag hat a végső begyűjtési eredményekre, és hogy hogyan lehet ezeket kiküszöbölni, mert a hibák az állampolgárok zsebére mennek.

A Humusz Szövetség nulla hulladékös mintatelepülései

A 2008-ban pályázati forrásból indult program magában foglalta a kiválasztott településeken a lakosság hulladékkal kapcsolatos ismereteinek és attitűdjének felmérését, a hulladékgazdálkodási adatok, tervek begyűjtését és elemzését, és a nulla hulladékös tervek kidolgozását. Tordas, Várpalota, Hajdúböszörmény és Csór településeken az elkészült terveket ajánlasként, határozatban fogadták el a helyi képviselőtestületek a jövőbeni tervezésekhez. A programba 2011-ben bekapcsolódott Pilisvörösvár is, ahol szintén elkészült egy lakossági felmérés és a nulla hulladék terv, és egy környezetvédelmi fórumon került megvitatásra a téma, illetve a további teendők.

A pályázati forrás elapadásával, ami nem csupán a civil szféra problémájaként jelent meg, hanem a hulladékgazdálkodási társulások is hasonlókról számoltak be, a folyamatok lelassultak, egyes helyeken elakadtak. Csóron ugyan a helyi komposztálás népszerűsítésére nyertek forrást, de a szelektív gyűjtést még ennyi év után nem sikerült bevezetni a hulladékgazdálkodási társuláznál tapasztalható problémák miatt. Ezért jelenleg egyedi úton, alkalmi akciókkal oldják meg a

különgyűjtést. Tordason a Nulla Hulladék Hálózati tag Zöld hangyák civil szervezet folyamatosan végez szemléletformáló tevékenységet a tömegrendezvényeken, de önkormányzati forrás híján más fejlesztés nem történik, pedig a nyitottság itt is megvan. Várpalotán – az Egészséges Palotáért Egyesület munkatársai – szintén komposztálási programot bonyolítanak, és egy leszakadó városrész szociális rehabilitációs programjában zöld konferenciát, biovásárt, zöld háztartás versenyt, zöld koncertet szerveznek. A településen egyébként házhoz menő szelektív gyűjtés van, amihez nem társul differenciált szemétdíj. A hajdúböszörményi Zöld Kör komposztprogramot, házhoz menő papírgyűjtési akciókat bonyolít, míg a pilisvörösvári hálózati tagunk, a Szebb Környezetünkért Egyesület rendszeresen szervez adománygyűjtő akciókat, lom-kincs vásárt, csereberéket, és a környezetvédelmi fórum elindítása is a szervezet nevéhez kapcsolódik a rendszeres helyi, iskolai programok mellett.

Összességében elmondható, hogy a kiírt forrásnak köszönhetően több településen is fut helyi komposztálást népszerűsítő program, ezen felül civil rendezvények vannak. A nyitottság az érdekelt feleknél megvan, források azonban nem állnak rendelkezésre a hulladékcsökkentés elősegítésére. Nyilvánvalóan szükséges az önkormányzat, a közszolgáltató és a helyi civil egymás iránt is elkötelezett hármasa, illetve a központi forrásoknak a túlméretezett, technológiai nagyberuházások helyett – amelyek munkát alig adnak –, a munkaintenzív, hulladékmegelőzési területre való átcsoportosítására, a támogatások szélsőségesen megnőtt elbírálási idejének és a kifizetéseknek a normalizálására.

Külföldi jó gyakorlatok

Két jó példa Baszkföldről: mindkettő egy közelbe tervezett, egészségügyi aggályokat felvető hulladékégető elleni lakossági tiltakozásból nőtt ki magát. A települések az önálló utat választva kiléptek a hulladékgazdálkodási társulásból, és meghirdették nulla hulladék programjukat.

Hernani városában egy olyan kifinomult különgyűjtési rendszert építettek ki, aminek eredményeként a hulladék 85 százaléka újrahasznosításra kerül, és csak a maradék kerül a lerakóra. A fordított, kb. 80 százalékos lerakási arányt nem egészen egy év alatt sikerült megfordítaniuk. Minden egyes háztartás kapott egy ún. „akasztót”; annak idején megválaszthatták, hogy az elhelyezést az utcán szeretnék vagy házon belül. Ezekre a vonalkóddal ellátott akasztókra teszik a lakosok a hulladékot. A vegyes hulladékot heti egyszer viszik el, ami elegendő, mert a szervesnek külön edényzete van, amit hetente háromszor ürítenek. A szerves hulladék tisztasága egyébként 99 százalékos. A pelenkákkal elég komoly gondjaik vannak, azokat ugyanis naponta be kell gyűjteniük. Az üvegnek a hazaihoz hasonló gyűjtőszigeteket állítottak fel, a papírt és a műanyagot szintén heti egyszer viszik el az akasztókról. Ezeket újrahasználható tasakokban gyűjtik. A veszélyes hulladéknak és a fel nem sorolt, különgyűjtött hulladékarámoknak van egy közösségi hulladékgazdálkodási központja, illetve a begyűjtés útvonalából kieső néhány háztartás egy speciális kulcs segítségével a zárt gyűjtőszigeteken tudja elhelyezni a szelektív hulladékát. Az éves, egységes szemétdíj háztartásonként 90 euró, és most tervezik a differenciált díj bevezetését. A polgármester megerősítette, hogy az új különgyűjtési rendszer egyáltalán nem drágább, mint a

korábbi, vegyes hulladékok által dominált szállítás. Hibás gyűjtés esetén, a szolgáltató megjelöli a zsákokat, és 150 eurós büntetést ró az illetőre.

A szomszédos Usurbilben pedig a közösségi komposztálás mintapéldája látható. Látogatásunkkor a polgármester elmondta, hogy akkor hoznak létre egy közösségi komposztpontot, ha önszerveződő jelleggel, 16 család összeáll, és megállapodásban vállalja a teljes körű működtetést, önkéntes komposztmestert jelölve maguk közül. Egy-egy komposztpontot ezután kb. 2000 eurós egyszeri, induló költséggel állít fel az önkormányzat, amelyben külön gyűjtik a nedves és a száraz összetevőket, sőt az ételmaradékot is idehordják. A komposztmester feladata a megfelelő keverési arány biztosítása, a környezet tisztaságának megóvása, a nagyobb hulladékokat pedig elszállíthatja az önkormányzat városüzemeltetési központjába, ahol aprítógép is rendelkezésre áll. A képződő komposzt végül a közparkokban és a virágos ládáknak kerül elhelyezésre. Hogy miért éri meg ez a lakosoknak? Mert 40 százalékkal kevesebb szemétdíjat fizetnek így. Pont ennyi ugyanis a szervesanyag-tartalma a háztartási hulladékoknak.

A mozgalommá fejlődő tiltakozás igazi értéke abban rejlett, hogy az aktivisták képesek voltak közös érdekeket konkrétan megfogalmazni, arra alapozva közösséget szervezni, tervezni és kivitelezni. A megvalósítást pedig az tette lehetővé, hogy a helyi kormányzat felismerte az ebben rejlő lehetőséget, erőt, és a kezdeményezés mellé állt. A tiltakozásból kifejlődő közös gondolkodás, tervezés és végül megvalósítás olyan nulla hulladékos településeket hozott létre, amelyek tiszteletre méltó eredményeket értek el szakmai szempontból is: 80 százalék fölött képesek eltéríteni a képződő háztartási hulladékot a lerakóktól.

Válság és hulladék, vagy hulladék és válság?

A válságnak kettős hatása van a háztartások hulladéktermelésére. Egyfelől a gazdasági nehézségek a fokozott takarékosagra, a pazarló fogyasztás csökkentésére ösztönzik a lakosságot, másfelől az inferior, gyenge minőségű termékek felé tolják el a keresletet, amelyeknek többnyire a csomagolása is olcsó, nem szempont esetükben a környezettudatosság, továbbá nem tartósak, nem javíthatók, gyorsan hulladékká válnak. A közszolgáltatásra tehát a hulladékkeletkezés pontján van hatással a válság, mégsem erre a területre összpontosulnak a források és kormányzati erőfeszítések.

Az emelkedő díjak részben a dráguló energiaforrások következményei, másrészt az erősen centralizálódó hulladékgazdálkodásnak, amely többnyire a legelmaradottabb, legkisebb és legkevesebb érdekérvényesítő képességgel rendelkező kistelepüléseket sújtó növekvő szállítási költséget okoz, harmadrészt a túlméretes, jelenleg is sokhelyütt kihasználatlan uniós nagyberuházások terhei.

A díjak fokozatos emelkedése már most is érzékelhető, ám azt valljuk, hogy ha a mögött a környezettudatos szempontok érvényesülése érzékelhető (és nem az egyre nagyobb szállítási távolságok drágító hatása), akkor annak meg kell fizetni az árát. A jelenlegi rendszerben ugyanis a

hulladékból adódó externáliákat továbbra sem fizeti meg a termelője, és ez a szemléletformálásnak is akadálya.

A havi szemétdíj összehasonlítva más rezsi költségekkel, azoknak a tizedét vagy még kisebb részét teszi ki, nem beszélve az egyébként nem létszükségletként megjelenő pl. mobiltelefon költségekről, ám amelyekből ma már több mint egy jut fejenként a magyarokra. A szolgáltatás díjának ugyanakkor arányosnak kell lennie: aki sok hulladékot termel, és nem hajlandó azt szétválogatni, fizessen sokat érte. A környezettudatosságot pedig kedvezően kell díjazni, illetve a legszegényebb rétegek esetében a szociális szempontokat a települési önkormányzatnak kell érvényesítenie.

Az emelkedő díjak várhatóan az illegális lerakás gyakoribbá válását okozzák majd. Ezek elkerülésére szolgálna a hulladékudvarok sűrű hálózata, továbbá a sokkal szigorúbb hatósági ellenőrzés és szankcionálás. A díjfizetést illetően is azt mondhatjuk, hogy jóval nagyobb fizetési fegyelemre van szükség. Központi probléma, hogy a kötelező igénybevétel miatt a közszolgáltató a szolgáltatás megtagadás révén nem képes behajtani a kintlévőségeit (mint ahogy egy gáz- vagy áramszolgáltató tenné). Környezeti tanácsadó tevékenységünk során tapasztaljuk, hogy az áremelkedés miatt több figyelmet kap a szemétszállítás, és rengetegen keresnek bennünket azzal, hogy hogyan lehetne csökkenteni a költséget, ám a települések többségén nem létezik a differenciált, kéttényezős szemétdíj, így nincs tényleges választási lehetősége az igénybevevőnek. Az alapértelmezett kötelező igénybevétel felvet olyan problémákat is, hogy mi azokkal, akik hitelt érdemlően bizonyítani tudják, hogy nem keletkezik esetleg hulladékuk?

A válság és a hulladék összefüggését madártávlatból vizsgálva felmerül egy kérdés, ami az okozati viszonyra utal: a fogyasztási szerkezet, a pazarlás, a minden más szempontot figyelmen kívül hagyó gazdasági növekedés válsága okozza tulajdonképpen a hulladékproblémát, vagy a hulladékprobléma fog

újabb válságot előidézni? Ugyanazt tesszük most a környezetünkkel, amit a bankokkal. Hitelt veszünk fel a környezetünktől, helyreállíthatatlanul felélve, elfogyasztva az egyre szűkösebb természeti erőforrásokat. Előre költünk, csak most nem pénzben kifejezve, hanem természeti értékekben. A 2008-as válság mintájára vajon mikor várható a „környezeti hitelválság”?

Budapest, 2012. Június 1.

Összeállította: Graczka Sylvia

